

maxime locum habet in theologia naturali in qua per creaturas nobis magis notas probamus Deum esse, et postea habita per alias vias et per diversas considerationes aliquali cognitione Dei, rerum visibilium primi effectoris, ex causa argumentamur ad melius pleniusque cognoscendum effectum.

Quocirca paucis dici potest, regressum demonstrativum seu demonstrationem circularem tunc esse vitiosam, cum praecise ex conclusione, prout cognita est per praemissas, probantur praemissae; non esse tamen vitiosam, si conclusio, licet deducta ex praemissis, sed per aliam viam melius clariusque cognita, assumatur ad praemissas probandas ac declarandas; in hoc enim casu demonstratio *in orbem* esse potest recta et perquam utilis (1).

QUAESTIO VI.

De unitate et distinctione scientiarum, et de earum numero et ordine.

CONTINUATIO RERUM. Initio superioris quaestionis explicatae a nobis fuerunt variae significationes, quibus vox *scientia* usurpatur, et huius nominis pressa acceptio determinata, secundum quam sumitur ad denotandam notitiam sive actualem sive habitualem, quae sit effectus demonstrationis. Determinato sensu vocis, ipsam scientiae realem definitionem prosequuti sumus, et sic explicavimus eius rationem ac naturam. Cum vero scientia de qua loquimur sit effectus simul et finis demonstrationis, ex effectu et fine quadantenus cognito accessimus ad patefaciendam naturam demonstrationis eiusque proprietates, et rationem causandi, et sic sufficientem de syllogismo scientifico tradidimus doctrinam, causamque scientiae effectricem late illustravimus. Nunc vero patefacta scientiae causa, quae est demonstratio, ad melius distinctiusque cognoscendum effectum demonstrationis, idest scientiam, in praesenti quaestione per quemdam regressum argumentando a causa iam explorata ad effectum, ex iis quae de syllogismo scientifico seu de demonstratione enodavimus, praecipuas proprietates ac dotes scientiae colligemus.

(1) S. THOM. *De coelo et mundo*, lib. II, lect. 16; et *In Boet. de Trin.* q. 5, a 1 ad 9; cf. TOLETUM, *Poster. Analyt.* lib. I, cap. III, q. 1.

ARTICULUS I.

DE SCIENTIARUM UNITATE ET DISTINCTIONE.

STATUS QUAESTIONIS. Cum de unitate et distinctione scientiarum disceptamus, non sumimus scientiam prout denotat aliquam conclusionem per demonstrationem deductam; sed prout significat complexum conclusionum, quae circa aliquod *subiectum* versantur, et sub principiis a quibus procedant, ad ordinem et unitatem exiguntur. Hoc in sensu, licet scientia per prius respiciat conclusiones certas, evidentes, et a priori demonstratas, a quibus speciem dignitatemque mutuatur; nihilominus secundario complectitur etiam conclusiones probabiles, vel a posteriori et certo effectas. Siquidem humana scientia imperfectionibus obnoxia interdum ab effectu nobis notiore nos ducit ad quamdam causae cognitionem; interdum ex principiis probabilibus generat in nobis aliquam opinionem, quae saepe viam parat ad certitudinem assequendam. Distinctio ergo, uti patet, repetenda est a primis conclusionibus quae scientiis dignitatem speciemque impertiunt.

Necessitas quaestionis. Certae et evidentes rerum cognitiones per causas necessarias, proprias, et immediatas sunt numero prope modum infinitae; sed multitudo sine ordine confusionem generat. Ad vitandum ergo hoc incommodum revocandae sunt conclusiones ad quemdam ordinem et unitatem, cum sapientis sit, ut docet Philosophus (1), omnia ordinare ad confusionem tollendam, idest multitudinem ad unitatem revocare, cum ordo nihil aliud sit nisi *habitus multitudinis ad unum*. Quocirca ut ordo clarescat in scientiis, omnes conclusiones revocandae sunt ad unam quamdam rationem, per quam aliqua scientia in se constituitur et ab aliis seiungitur ac discriminatur. Cum autem haec ratio possit multiplici ex fonte hauriri, hinc factum est, ut licet omnes sapientes ad unum concordēs fuerint in tribuendis scientiis ad quaedam determinata genera seu species; nihilominus in assignanda scientiarum partitione ac numero in diversas concesserint sententias. Sic celebris est partitio illa philosophiae ducta a Platone, recepta ab Aristotele, quam saepe commemorant Tullius et S. Augustinus, qua universa philosophandi ratio dividitur trifariam, nempe in philosophiam realem, rationalem, et moralem, secundum quod respicit obiecta cognita sub ratione entis, vel veri, vel boni.

Cum ergo divisio haec scientiarum non sit ab ipsa natura penitus determinata in se; sed solummodo fundamentaliter, quatenus in natura ipsa fundamentum reperiatur huius divisionis; consequens profecto est divisionem hanc esse partim naturalem, partim artificialem,

(1) 1 *Metaph.* cap. II, et S. THOM. in proem. 1 *Ethic.* et 1 *Metaph.*

nempe ab arbitrio sapientium dependentem. Hinc ut partitio illa seligatur quae conformior est scientiarum naturae ac rationi, illud primo loco inquirendum venit, undenam desumendum sit principium distinctionis in scientiis, idest quanam sit ratio et forma specificativa alicuius scientiae. Cum haec quaestio fuerit rite enodata, facilis et aperta parabitur via ad rectam scientiarum partitionem stabilendam.

Ratio dubitandi. Cum in qualibet scientia distingui debeant actus quibus cognoscuntur conclusiones, habitus conclusionum, et obiecta; dubitari potest, an ratio haec specificativa desumenda sit ab actu, vel ab habitu, vel ab obiecto. Porro omnes conveniunt, specificationem desumendam esse ab obiecto, sed non omnes consentiunt in determinando modo secundum quem sumendum sit obiectum cognitum, ut sit distinctivum et specificativum scientiarum. Dubio respondemus hac propositione.

PROPOSITIO.

Scientia suam unitatem mutuatur ab obiecto non prout est res quaedam, sed prout est scibile et speculabile; ideoque scientiae distinguuntur ab obiecto prout subest principii demonstrationis (1).

Praenotio. Subiectum alicuius scientiae dicitur genus rerum circa quod versatur illa scientia; propterea a veteribus dici consueverat *genus subiectum*; sic subiectum philosophiae naturalis est corpus physicum vel ens mobile; subiectum mathematicae est corpus quantum vel ens quantum. A recentioribus subiectum alicuius scientiae nominari solet *obiectum attributionis*, et dividitur bifariam, videlicet in obiectum attributionis materiale, et in obiectum attributionis formale. Primum est genus aliquod vel multitudo quaedam rerum quae cognoscitur per illam scientiam; sic relate ad philosophiam naturalem sunt corpora mutationibus et motui obnoxia; obiectum vero formale est ratio illa una et communis sub qua cognoscuntur omnes illae res, quae conflant obiectum materiale, idest ratio illa per quam aliqua res evadit scibilis seu cognoscibilis per demonstrationem. Hunc rerum delectum sic explicat S. Thomas: « Cuiuslibet cognoscitivi habitus obiectum duo habet; scilicet id quod materialiter cognoscitur, quod est sicut materiale obiectum, et id per quod cognoscitur, quod est formalis ratio obiecti: sicut in scientia geometriae materialiter scita sunt conclusiones; formalis vero ratio sciendi sunt media demonstrationis per quae conclusiones cognoscuntur » (2).

Prob. 1.^a pars. Quilibet motus sumit unitatem et speciem a termino principali (5 *Physic.* text. 35). Atqui terminus principalis scientiae,

(1) Cf. de hac re S. THOM. *Poster. Analyt.* lib. II, lect. 41.

(2) 2-2, q. 1, a. 1.

quae reducitur ad quendam rationis motum, est obiectum non prout est res quaedam, sed prout est quoddam scibile. Ergo scientia sumit suam unitatem et speciem ab obiecto scibili. Et re vera, si lapis cadit deorsum, vel super terram, vel super aquam, eius motus non specificatur a termino materiali, qui est vel terra, vel aqua; sed a termino formali, qui constituitur a termino materiali non simpliciter sumpto, sed in quantum est deorsum. Pari modo si motus scientificus fertur ad obiectum aliquod, quod est eius terminus, motus hic non specificatur ab obiecto materialiter sumpto, sed prout cognoscibile est, nempe ab obiecto formali. Formale autem in obiecto est id, secundum quod obiectum redditur proportionatum et unius generis cum potentia et habitu, nempe ratio per quam obiectum est scibile (1).

Confirmatur. Scientia sumit speciem et unitatem a medio. Atqui medium cognoscendi respicit obiectum non ut res, sed prout est aliquod scibile; nam quod erat potentia scibile per medium cognoscitur actu. Ergo scientia unitatem et speciem habet ab obiecto, prout est quoddam scibile.

Corollarium. Ergo plures scientiae possunt versari circa idem obiectum materiale, et vicissim una eademque scientia potest attingere plura et diversa obiecta materialia. Ratio primi clarissima est; nam eadem res potest sub diversa ratione formali apprehendi: sic de Deo agunt metaphysica et theologia, de corporibus agunt physica, mathematica, et medicina. Ex adverso plura obiecta materialia possunt sub ratione quadam communi eodemque medio attingi, et tunc ad unam scientiam revocantur: sic de omnibus tractat metaphysica sub communi ratione entis.

Prob. 2.^a pars, quae proxime dimanat a prima. Uti enim dictum est, scientiae habent unitatem et speciem ab obiecto scibili, a quo etiam recipiunt, ut distingui inter seipsas valeant. Atqui obiectum quod scitur et concluditur, evadit scibile virtute principiorum, per quae percipitur id quod antea non percipiebatur. Ergo diversa ratio principiorum diversas constituit ac distinguit scientias. Et ita intelligitur sententia illa Philosophi asserentis, scientias esse diversas quarum principia sunt diversa (2). Et re quidem vera diversitas scibilium ortum habet ex diverso modo cognoscendi, qui procedit ex diverso modo definiendi. Siquidem definitio in cuius intellectu ingreditur materia, est diversa a definitione quae a materia abstrahit: hinc aliud genus scibilium est corpus naturale, et aliud corpus mathematicum. Sed definitiones quae sunt principia demonstrationis, sunt etiam principia scientiae, quae est effectus demonstrationis. Ergo scientiae di-

(1) COSM. ALAM. *Log.* q. 32, a. 2.

(2) *Poster. Analyt.* lib. I, cap. XXVIII, text. 42.

stinctionem repetunt a diversis principiis in genere scibili. Hanc doctrinam ita explicatè proponit S. Thomas: « Sicut ratio formalis visibilis sumitur ex lumine per quod color videtur; ita ratio formalis scibilis accipitur secundum principia, ex quibus aliquid scitur. Et ideo quantumcumque sint aliqua diversa scibilia per suam naturam, dummodo per eadem principia sciuntur, pertinent ad unam scientiam, quia non iam diversa in quantum scibilia. Sunt enim per sua principia scibilia » (1).

Confirmatur et explicatur. Hoc quod a nobis traditum est, evidentius fit, si animadvertatur, diversam esse habitudinem potentiae, et habitus ad obiectum scientiae, ita ut ex diversitate scibillium scientiae multiplicentur, minime vero potentiae; et ideo quod sufficit ad distinguendos habitus et scientias, haud sufficiens est ad distinguendas potentias. Potentia quippe est principium agendi absolute, sed habitus est principium agendi prompte et faciliter, et ideo obiectum secundum illam rationem, secundum quam se habet ad facilitatem actus, respondet habitui. Quocirca diversitas obiecti in ordine ad ea quae faciunt facilitatem in actu, facit diversitatem habitus et non potentiae. Cum autem in scientiis facilitas considerationis sit in medio, diversitas materiae secundum quod est determinabilis per diversa media et principia, facit diversas scientias: sicut scientia naturalis quae demonstrat ex effectibus et ex illis quae apparent in sensu, differt a mathematica, quae non potest circa suam materiam procedere ex iisdem principiis et mediis (2). Qua ex doctrina etiam innotescit, cur eadem conclusio quandoque pertineat ad diversas scientias; quia nempe diversae scientiae illam demonstrant per principia omnino diversa in esse scibili.

Doctrinae conspectus. Ea quae a nobis in hoc articulo disputata sunt, sic possunt sub uno veluti conspectu proponi. Scientiae accipiunt unitatem et distinctionem ab obiecto: obiectum autem specificans scientias non debet sumi materialiter ut est res quaedam, sed formaliter ut est res scibilis. Est vero res scibilis per medium et principia. Ergo scientia speciem mutat ab obiecto ordinem dicente ad media et principia. Denum obiectum cognitum sub lumine principiorum dicit diversam rationem ad potentiam intellectivam et ad habitum scientiae; ad potentiam refertur absolute, nempe ut ipsa prodeat in actum; ad habitum vero, ut faciliter et prompte obiecta consideret et attingat; ideoque diversitas mediorum et principiorum quae sufficit ad multiplicandas scientias, non sufficit ad multiplicandam potentiam intellectivam, quae una et sola potest pluribus ornari et perfici scientiis. Diversitas ergo mediorum et principiorum quae

(1) *Poster. Analyt. lib. I, lect. 1;* cf. etiam *Metaph. lib. VI, lect. 1.*

(2) S. THOM. 3 *Sent. Dist. 33, q. 1, a. 1, sol. 1.*

scientias specificat et multiplicat, non est diversitas quaelibet; sed illa dumtaxat quae diversas facultates in habitibus generat, nimirum quae procedit ex principiis per diferentes abstractionis gradus habitus. Sic in re tam subtili et obscura, quantum fieri potest recta paratur via ad quaestionem de scientiarum partitione agendam.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Scientiarum unitas sumitur ex unitate principiorum. Atqui principia consequuntur res. Ergo scientia sumit unitatem a subiecto, ut est res.

Resp. Dist. mai. Unitas scientiae sumitur ab unitate principiorum simpliciter, *Neg.* Ab unitate principiorum in genere scibili quae oritur ex modo uniformi cognoscendi, *Conc.* Responso elucet ex iis quae superius adnotata sunt. Nam sicut ad distinctionem scientiarum exposcitur diversitas principiorum in genere scibili, sic ad unitatem scientiae requiritur non quaelibet principiorum unitas, sed unitas in eodem genere scibili (1).

Oppon. 2.º Unumquodque in tantum est scibile, in quantum est ens. Atqui scientia habet unitatem a subiecto scibili. Ergo habet unitatem a subiecto prout est ens.

Resp. Dist. mai. Unumquodque in tantum est scibile materialiter in quantum est ens, *Conc.* In tantum est scibile formaliter, *Subdist.* In quantum est ens a materia et motu separatum, iterum *Conc.* In quantum est ens in materia subsistens, *Neg. Contradist. min.* Habet unitatem ab obiecto materialiter scibili, *Neg.* Formaliter scibili, *Conc.*

Oppon. 3.º In una eademque scientia considerantur diversa principia; ut in musica in qua voces humanae et voces inanimatorum quae natura differunt, habent diversa principia. Atqui si eadem scientia habet diversa principia, differentia scientiarum non oritur a diversis principiis. Ergo.

Resp. Dist. mai. Considerantur principia diversa, quae tamen non differunt in genere scibili, *Conc.* Quae differunt in genere scibili, *Neg.*

Oppon. 4.º Habitus scientiae dicit ordinem ad obiectum. Atqui quod dicitur ad aliud, specificatur ab eo ad quod dicit habitudinem. Ergo scientiae specificantur ab obiectis, et non a principiis.

Resp. Dist. mai. Habitus scientiae dicit ordinem ad obiectum ut illud prompte et faciliter attingat, *Conc.* Ut illud attingat simpliciter, *Neg. Dist. min.* Specificatur habitus ab eo ad quod ordinatur secundum rationem, secundum quam ordinatur, *Conc.* Absolute, *Neg.*

(1) *Poster. Analyt. lib. I, lect. 41.*

Ad intelligentiam solutionis recolenda sunt quae docuimus de diverso modo, quo potentia et habitus referuntur ad obiectum.

Oppon. 5.º Actus sciendi specificatur ab obiecto. Ergo et habitus scientiae.

Resp. Dist. ant. Actus sciendi specificatur ab obiecto secundum illam rationem per quam est obiectum, *Conc.* Secus, *Neg.* Est autem obiectum ratione principiorum et medii.

ARTICULUS II.

DE PARTITIONE ET NUMERO SCIENTIARUM.

ORDO RERUM. Determinata ratione ac causa, ex qua quaelibet scientia propriam unitatem ac speciem mutuatur, rectus disputandi ordo postulat, ut de partitione ac numero scientiarum aliquid breviter attingamus, totamque quaestionem, quae latissime patet, ad quaedam summa capita revocemus. Sic enim perspicuitati in re admodum involuta, variisque subacta opinionibus prospicietur.

Scientiae speculativae et practicae. Principio quidem scientiae tribuuntur in speculativas et practicas, secundum quod intellectus in obiectis cognoscendis sistit in simplici veritatis contemplatione, vel id quod cognitione assequutus est, ordinat ad opus. S. Thomas sic declarat hanc partitionem: « Speculativus intellectus in hoc proprie ab operativo sive practico distinguitur, quod speculativus habet pro fine veritatem, quam considerat, practicus autem veritatem consideratam ordinat in operationem tanquam in finem... Cum autem oporteat materiam fini esse proportionatam, oportet practicarum scientiarum materias esse res illas, quae a nostro opere fieri possunt, ut earum cognitio in operationem quasi in finem ordinari possit. Speculativarum vero scientiarum materiam oportet esse res, quae a nostro opere non fiunt; unde earum consideratio in operationem ordinari non potest sicut in finem; et secundum harum rerum distinctionem oportet scientias speculativas distingui » (1).

Ex verbis S. Doctoris mox recitatis patet, discrimen inter utramque scientiam esse repetendum ex eo, quod finis speculativae sit simplex veritatis cognitio; finis autem practicae sit veritatis contemplatio ordinata ad operationem. Licet autem huiusmodi differentia non secum afferat differentiam potentialium, cum utraque cognitionum

(1) Opusc. In Boet. de Trin. q. 5, a. 1.

series ad eundem referatur intellectum; nihilominus differentiam generat in habitibus, nempe in scientiis propter rationes in superiori articulo explicatas: sic scientia speculativa essentialiter differt a practica, licet intellectus practicus et theoreticus non differant realiter. Principia quippe et media demonstrationis diversimode causant in speculativis, et in practicis ad producendos habitus utriusque generi cognitionis convenientes (1).

Scientiae subalternantes et subalternatae. Uterque scientiarum ordo, practicarum nempe et speculativarum subdividitur in scientias primarias et secundarias, seu in subalternantes et subalternatas. Primaria dicitur illa scientia quae in esse scientiae non dependet ab altera scientia; nimirum quae ex propriis principiis et per se notis probat suas conclusiones. Dicitur autem scientia secundaria et subalternata illa scientia, quae omnia sua principia demonstrat per aliam scientiam superiorem, et consequenter caret principiis per se notis, cum eius principia sint conclusiones alterius scientiae. Quare ad aequivocationes praepediendas sedulo distinguendum est inter dependentiam latiori sensu sumptam unius scientiae ab alia, et veram subalternationem. Prima habetur, cum aliqua scientia particularior et inferior principia generalioris scientiae coarctat ad suam particularem materiam. Sic mathematicus principium illud generalissimum quod spectat ad metaphysicum: *Si ab aequalibus aequalia demas, quae remanent sunt aequalia*, coarctat ad suam determinatam materiam, nimirum: *Si ab aequalibus magnitudinibus aequales demas magnitudines, quae supersunt sunt aequales*. Hoc quippe principium sic determinatum, est per se notum, licet dependens ab alio universaliori, in quod resolvi potest. Haec autem dependentia Mathematicae a Metaphysica non privat Mathematicam dignitate scientiae primariae. Secunda dependentia tunc obtinet, cum aliqua scientia inferior a superiori recipit principia, quae sunt conclusiones superioris scientiae; ita ut scientia dependens non utatur propriis axiomatibus, et haec secunda subordinatio spoliat inferiorem scientiam dignitate scientiae primariae, ipsamque ad gradum scientiae secundariae vel subalternatae deprimit. Sic se habent Perspectiva ad Geometriam, et Musica ad Arithmeticam (2).

Quas scientias respicit partitio? In praesenti quaestione, in qua scientiarum generalem partitionem assignare contendimus, solummodo scientias primarias, sive speculativas, sive practicas respiciemus, supponentes id quod apud omnes politiores philosophos in confesso est, scientias practicas ad primarias revocari (3).

(1) Cf. COSMUM ALAM. Log. q. 33, a. 2 et 3.

(2) De conditionibus requisitis ad subalternationem scientiarum, cf. TOLET. Poster. Analyt. lib. I, cap. VII.

(3) Cf. COSMUM ALAM. Log. q. 35, a. 3.

PROPOSITIO.

Scientiarum distinctio ac partitio optime desumitur ex diverso abstractionis gradu, ex quo concludendum est scientias omnes revocari posse ad quinque primarias; nimirum ad Physicam, Mathematicam, Metaphysicam, Logicam, et Moralem.

Prob. 1.^a pars. Tametsi plura a nobis commemorata sint ad determinandam rationem formalem penes quam quaelibet scientia in sua specie constituitur et ab aliis distinguitur: tamen non erit supervacaneum eandem rem iterum persequi, et directe confirmare. Et primo quidem adnotamus habitus et potentias quae per obiecta formalia distinguuntur, non specificari et distingui ex omnibus obiectorum differentis, sed ex illis dumtaxat quae sunt differentiae obiectorum, in quantum sunt obiecta. Sic esse animal vel plantam accidit sensibili in quantum est sensibile; hinc penes hoc non sumitur differentia sensuum. Iterum esse album vel flavum non specificat visum qui potest utrumque percipere; sed esse colorem distinguit sensum visus a quolibet alio sensu, cum color illuminatus sit proprius actus vel forma distinguens visum a ceteris sensibus. Quocirca tunc vera ratio distinctiva scientiarum assignatur, cum proponitur differentia scibilium prout scibilia sunt. Iam vero scibili in quantum scibile est, nempe cognoscibile per demonstrationem, duo potissimum conveniunt; alterum ex parte potentiae intellectivae; alterum ex parte habitus scientiae ex quo intellectus perficitur et habilis redditur ad conclusiones prompte et faciliter eruendas ex principiis. Ex parte quippe intellectus convenit scibili esse immateriale, nam et ipse intellectus immaterialis est; ex parte vero scientiae ei convenit ut sit immobile et necessarium, quia scientia est de necessariis et immobilibus. Ergo scibile proprie constituitur in esse scibilis per separationem a materia et a motu; et consequenter per diversos gradus huius separationis a materia et a motu diversae constituuntur scientiarum species. Quod eodem recidit ac illud quod probandum assumpsimus, nimirum scientias constitui per diversos abstractionis gradus (1).

Prob. 2.^a pars. Tot sunt scientiae primariae, quot sunt scibilium classes resultantes ex diverso gradu abstractionis. Iam vero hi ordines sunt quinque, quibus respondent scientiae in propositione mox enumeratae. Ergo iure omnes scientiae in has quinque primarias tribuuntur (2). Propositio minor sic illustrari potest.

Quaedam scibilium dependent a materia secundum esse et intellectum, quia et subsistunt in materia et intelligi nequeunt sine ma-

(1) Opusc. In *Boet. de Trin.* q. 5, a. 1.

(2) Cf. TOLET. *Poster. Analyt.* lib. I, cap. VII, q. 1.

teria quae eorum definitionem ingreditur: uti sunt corpora naturalia et mutabilia, et de his est Physica seu scientia naturalis quae abstrahit a materia individuali, sed non sensibili, et habet pro obiecto substantiam sensibilibus qualitatibus affectam, seu *ens mobile*. Quaedam autem dependent a materia secundum esse et non secundum intellectum, quia extra materiam esse nequeunt; licet sine materia intelligantur, cum in eorum definitione materia sensibilis minime ponatur: ut linea et numerus, et de his est Mathematica, quae abstrahit non solum a materia individuali, sed etiam a materia sensibili, cuius obiectum est ens quantum. Quaedam autem non dependent a materia neque secundum intellectum, neque secundum esse, quia vel subsistunt extra materiam, et sunt entia immaterialia *negative*: ut Deus et Angeli; vel quia extra materiam esse possunt, licet quandoque sint in materia: ut substantia, qualitas, actus, potentia, et huiusmodi, quae sunt immaterialia *prae-sive*, et de his est Metaphysica, quae abstrahit a qualibet materia et rationes attingit omnem materiam transcendentes. Demum ultimus abstractionis gradus habetur quando praescinditur non solum ab omni materia, sed ab ipsa subiecti realitate, et per reflexionem considerantur res prout sunt in actu animi cognoscentis vel appetentis; ideoque hic gradus abstractionis in duplicem ordinem distribuitur prout respicit operationes vel intellectus vel voluntatis, et habetur Logica et Moralis. Quocirca quinque efflorescunt scientiae, quae respiciunt quinque scibilium ordines, nempe ens mobile, ens quantum, ens immateriale, ens rationis, ens morale.

Scholion I. Cum tres primae scientiae versentur circa ens reale, prima, nempe Physica sua principia desumit ex inductione sensuum; secunda, nempe Mathematica ea habet ex inductione facta per imaginationem; postrema, nempe Metaphysica utitur principiis non per inductionem sensus vel imaginationis, sed per abstractionem intellectus habitus, cum unius intellectus sit rationes immateriales attingere.

Scholion II. Logica et Moralis quae non efflorescunt ex diverso gradu abstractionis a materia, non constituuntur in sua ratione habitus scientifici per diversum gradum immaterialitatis sui subiecti scibilis, ideoque Aristoteles secundum abstractionem diversam a materia dividit solum scientias reales. Attamen in his duabus scientiis invenitur etiam quaedam abstractio, nimirum a singularibus. Logica quippe considerat communem rationem actuum intellectus et secundarum intentionum; Moralis vero communem rationem actuum voluntatis. Licet enim scientia practica sit de singularibus, quae corruptibilia sunt; tamen illa non considerat prout singularia sunt, cum singularia non cadant sub scientiam, sed quatenus sunt exemplaria operandorum, et sic habent rationem universalitatis et cadunt sub scientiam practicam, puta sub Moralem; et quia operationes particularium circa particularia sunt, ideo per exempla particularia melius manifestantur pertinentia ad mores.

Quare Moralis aliquid participat de Logica, quia est de ente intentionali, idest subsistente in actibus animae, et ideo utitur lumine reflexo; et aliquid participat de Physica, quia utitur lumine experimentalis. Sic specialem constituit habitum propter specialem difficultatem sui scibilis, quod coalescit ex universalibus rationibus actuum voluntatis et ex operationibus particularibus quae per illas rationes universales reguntur secundum particulares circumstantias, quae faciunt actiones humanas honestas vel turpes. Hinc oritur specialis difficultas in hac scientia, cum in ea potissimum animi perturbationes mentem obnubilent, iudiciumque praevertant. Sapienter ergo notavit Aristoteles, iuvenem non esse idoneum auditorem Moralis, et quia experientia caret, et quia animi perturbationibus percellitur (1).

ARTICULUS III.

DE SUBIECTIONE ET COORDINATIONE SCIENTIARUM.

QUAESTIO DETERMINATUR. Scientiarum distributio in quinque primarias a nobis nuper explicata viam aperit ad aliam quaestionem de harum scientiarum ad invicem comparatarum ordine et praeminentia dignitatis. Quia in re duo in controversiam venire possunt; nimirum utrum aliqua ex quinque recensitis scientiis alteri proprie subalternetur; vel an inter has scientias sit quaedam excellentiae diversitas, ita ut aliqua iure dicatur ceteris praeesse perfectione ac dignitate.

Quaestioni primo sensu propositae breviter respondemus negative; nam quinque memoratae scientiae essentialiter et specificiter inter se differunt, et consequenter nulla ex his potest alteri subalternari. Siquidem si aliqua scientia proprie est sub altera, inter utramque differentia non est, nisi accidentalis. Hoc patet ex duplici ratione, secundum quam una scientia potest esse sub altera; videlicet vel quia eius subiectum est species subiecti alterius: ut animal est species corporis naturalis, et ideo scientia de animali est sub Physica; vel quia subiectum unius comparatur ad subiectum superioris, ut materiale ad formale, et hic est propriissimus sensus in quo subalternatio scientiarum sumitur a Philosopho (2). Sic Perspectiva est sub Geometria, et Musica est sub Arithmetica. Nam Perspectiva est de linea visuali, idest de linea determinata ad visum, et Geometria est de linea simpliciter. Pari modo Musica est de numeris determinatis ad sonum, et

(1) *Ethic.* lib. I, cap. III. Cf. de tota hac materia S. THOM. *In Boet. de Trin.* q. 5; SILV. MAURUM, vol. I, q. 4 et 5; COSM. ALAM. *Log.* q. 33 et 34.

(2) *Posterior. Analyt.* lib. I, text. 23 et 30.

Arithmetica est simpliciter de numeris (1). Porro evidens est has differentias esse accidentales, et non constituere scientias specie diversas, cum utraque scientia iisdem utatur principiis et mediis demonstrandi suas conclusiones. Si ergo scientiae primariae propria sibi vindicant principia ex quibus specie differunt, inter eas subalternatio adesse nequit.

Verum si quaestio sub altero sensu agitur, diversa sane adhibenda est responsio. Una quippe scientia potest esse alia praestantior vel dignitate subiecti scibilis, vel certitudine et evidentia. Iterum, aliqua scientia potest esse certior altera dupliciter; vel simpliciter et secundum naturam, vel secundum nos. Demum duae scientiae possunt inter sese conferri vel quia subiectum unius comparatur cum subiecto alterius, vel quia subiectum unius comparatur cum actu alterius. Quibus praelibatis, quaestionem sic propositam solvemus duplici propositione.

PROPOSITIO I.

Si subiecta scibilia quinque scientiarum inter sese comparantur, scientia quae ceteris omnibus praestat ac dominatur tum nobilitate, tum certitudine simpliciter et secundum naturam est Metaphysica; sin vero confertur subiectum unius scientiae cum actu alterius, scientia cui ceterae subsumt potest haberi sub diverso respectu non solum Metaphysica, sed et Logica et Moralis (2).

Prob. 1.^a pars. Subiectum Metaphysicae est ens immateriale tum praecisive tum negative. Iam vero ens immateriale tum praecisive tum negative cum sit in supremo immaterialitatis gradu, praestat enti logico, quod neque reale est, neque supremum immaterialitatis gradum attingit: praestat enti vel sensibilibus mutabilibus vel quanto uti patet; demum praestat enti morali. Ergo Metaphysica ratione subiecti scibilis ceteras omnes scientias dignitate anteverit illisque dominatur. Quod dictum est de nobilitate subiecti scibilis, idem dicendum est de eius certitudine. Nam quo aliquid est altero perfectius, eo simpliciter et secundum naturam est certius et notius. Porro subiectum Metaphysicae est nobiliter et magis separatum a materia. Ergo est notius secundum naturam et certius, et consequenter etiam spectata hoc sensu certitudine, Metaphysica praestat aliis scientiis (3). Quocirca licet ceterae scientiae non subalternentur Metaphysicae; tamen ab ipsa dependent, et ab eadem plura recipiunt.

Praestat audire Toletum ad quatuor praecipua capita revocantem ea quae aliae scientiae a Metaphysica mutuuntur: 1) Ex parte subie-

(1) S. THOM. 1 p. q. 1, a. 2 ad 1.

(2) Cf. COSM. ALAM. *Log.* q. 34, a. 3.

(3) Cf. ARIST. *prooem. Metaph.*

ctorum indigent Metaphysica stabiliente ens, substantiam, et accidens, quae nisi essent, reliqua subiecta ruerent; 2) Indigent entis passionibus; saepe enim de uno, de multis, de identitate, de diversitate, de toto, de parte et similibus scientiae tractant, quae metaphysica sunt; 3) Indigent Metaphysica, quia nulla propositio vim probauim habet, nisi in virtute principii: *Quodlibet est vel non est*; 4) Demum indigent Metaphysica, quia veritas dignitarum peculiarium in virtute universalium nititur, et hoc sensu Metaphysica dicitur probare principia aliarum scientiarum, quae dum sua probat, alia probat, sed non in propria forma (1).

Prob. 2.^a pars. Et primo quidem Moralis praestat ratione finis practicae attingendi. Dissertit enim de ultimo fine hominis, et de prudentia quae ad hunc finem dirigit. Porro finis ultimus est regula omnium finium inferiorum, et prudentia debet regere omnes actiones humanas, ideoque ipsam scientiam. Ergo Moralis exercet in alias scientias practicum quoddam imperium, quatenus dicat bonum usum scientiae, ipsamque respicit magis ut est opus voluntatis, quam intellectus.

Deinde Logica praestat omnibus aliis scientiis ratione directionis actuum rationis. Speculatur enim ordinem ponendum in operationibus rationis, ut mens tuto, faciliter ac sine errore veritatem assequatur: quocirca legem ceteris scientiis indicit ad hoc ut ratiocinatione, ceterisque actibus ordinate utantur.

Demum Metaphysica ceteras antecellit scientias ratione notionum et principiorum quae semper in notiones et principia aliarum scientiarum influunt. Unde sub hoc respectu illas dirigit imperio speculativo, non practico (2).

PROPOSITIO II.

Licet Metaphysica sit certior omnibus scientiis simpliciter et quoad se; nihilominus quoad intellectum nostrum Mathematica est certior Physica, et Naturalis est certior Metaphysica.

Nota. Aliquid esse potest dupliciter notum et certum; nimirum vel secundum se, vel secundum intellectum nostrum. Illud est magis et prius notum quoad se, quod habet maiorem perfectionem et intelligibilitatem, et hoc sensu Deus notissimus est, quia infinitae perfectionis et intelligibilitatis; et generatim substantiae immateriales sunt notiores substantiis materialibus, quia his essendi nobilitate longe antecellunt. Illud vero dicitur magis et prius notum quoad nos, quod

(1) *Poster. Analyt.* lib. I, cap. VII, q. 1.

(2) Cf. SUARESIUM, *Metaph.* disp. 1, lect. 5, n. 45.

est magis intellectui nostro proportionatum, et sub hoc respectu res materiales sunt notiores et priores quoad nos; quia intellectus noster cognitionem suam accipit a sensibus, et per res sensibiles ad quamdam rerum invisibilium cognitionem sese extollit, et ideo dicitur a Philosopho, esse ad notissima rerum sicut oculus vespertilionis. Quocirca secundum quod aliqua scientia versatur circa subiectum magis remotum a materia et a sensibus, eo illa scientia, ceteris paribus, est certior quoad se et secundum naturam; et vicissim. Sed quoniam cuiuslibet scientiae nobilitas pensanda est principaliter a subiecto scibili a quo speciem et essentiam habet, et secundario a modo secundum quem subiectum attingit, nam modus pertinet ad accidentalem rei perfectionem; sic simpliciter dicitur excellentior illa scientia, quae est notior secundum naturam, quam illa quae notior est secundum nos. Hoc sapientissime notatum fuit a Philosopho, qui Metaphysicam, quae tractat de rebus altissimis et praesantissimis, Naturali et Mathematicae praetulit, licet incertior sit in cognitione sui obiecti; quia, ut ipse ait, desiderabilis est paruum aliquid cognoscere de rebus altissimis, quam multa de rebus ignobilioribus (1); et magnum est posse aliquid cognoscere de rebus caelestibus etiam debili et topica ratione (2).

Prob. prop. Illa scientia est de subiecto magis noto et certo quoad nos, quae est minus remota a sensibus, et magis abstrahit a materia sensibili et mutabili. Atqui huiusmodi est Mathematica. Ergo Mathematica quoad nos est certior Naturali et Metaphysica. Licet argumentum per se intelligi possit; tamen aliqua ad eius meliorem captum et explicationem subiiciemus. Et sane, ut maiorem evolvamus, ad hoc ut aliquid sit notius nobis, debet esse sensibus propinquum, cum cognitio nostra a sensibus incipiat et per sensibilia ab intellectu cognita ascendamus ad res spirituales et invisibiles cognoscendas; insuper requiritur ut abstrahat a materia sensibili et mutabili, nam cum scientia sit de rationibus universalibus et immutabilibus, eo certior est scientia quoad nos, quo illae rationes immutabiles sunt in subiecto immateriali et immutabili. Siquidem si rationes necessariae et immutabiles sunt in subiecto mutabili, licet in se certitudinaliter omnino cognoscantur; tamen cum per scientiam applicentur subiecto mobili in quo habent esse, minorem pariunt certitudinem propter mobilitatem subiecti. Rem sic egregie enodat Aquinas noster: « Dicendum quod scientia est de universalibus rationibus super quas fundatur. Alio modo est de aliquibus secundario et quasi per reflexionem quamdam, et sic de rebus illis est, quarum sunt illae rationes, in quantum rationes illas applicat ad res etiam particulares quarum sunt, adminiculo inferiorum virium. Ratione enim generali utitur

(1) *De partib. animalium*, lib. I, cap. V.

(2) *De Caelo*, lib. II, cap. XII, text. 60.

sciens et ut re scita, et ut medio sciendi. Per universalem enim hominis rationem possum iudicare de hoc vel de illo. Rationes autem universales rerum sunt omnes immobiles, et ideo quantum ad hoc omnis scientia de necessariis est; sed rerum quarum sunt illae rationes, quaedam sunt necessariae et immobiles, quaedam contingentes et mobiles; et quantum ad hoc de rebus contingentibus, et mobilibus dicuntur esse scientiae » (1).

Quibus declaratis intelligitur minor, et fit evidens conclusio. Mathematica quippe in hoc convenit cum Physica, quod complectatur rationes universales, quae sunt in subiecto materiali et accepto per sensum et imaginationem; sed in hoc discrepat, quod rationes illae a Physico considerantur in rebus mobilibus, ideoque Physica dicitur esse de ente mobili; a Mathematico autem considerantur in rebus immobilibus, et ideo dicitur Mathematicus abstrahere a materia tum individuali, tum sensibili et mobili. Consequenter ergo Mathematica est certior Physica quoad nos, quia applicat notiones a sensibilibus abstractas ad subiectum immobile. Utraque est certior Metaphysica; nam principia istius scientiae applicantur subiecto quod nullo modo sub sensum cadit, quia abstrahit a qualibet materia, et si disserit de Deo, notiones universales applicat subiecto, de quo non habet nisi improprium et analogicam cognitionem.

ARTICULUS IV.

DE SACRA DOCTRINA SEU DE THEOLOGIA SCHOLASTICA.

QUAESTIONIS RATIO. Hactenus disseruimus de scientiis, quarum principia naturali rationis lumine sunt nobis immediate nota, easque secundum diversa principia et media quibus suas efficiebant conclusiones in ordinem tum generationis tum dignitatis exegimus. Verum non erit philosopho christiano inutile aliquid summam delibere de illa divina scientia, quae post factam a Deo hominibus supernaturalem revelationem ex principiis supernaturali lumine fidei cognitit suas conclusiones demonstrat. Haec autem scientia nominari solet vel scientia sacra, vel scientia divina, vel Theologia supernaturalis, vel demum, nomine communiter recepto, Theologia Scholastica: et cum unico utatur demonstrandi genere, nempe principiis a Deo revelatis, est unica scientia, licet ad omnia cognoscenda extendatur vel extendi possit (2).

(1) *In Boet. de Trin.* q. 5, a. 2 ad 4.(2) *S. THOM.* 1 p. q. 1, a. 3.

Quid Theologia Scholastica? Theologia Scholastica describi solet: *Scientia quae ex principiis revelatis ratiocinatur de Deo, et de omnibus quae ad Deum referuntur.* Quatenus principiis revelatis utitur ad demonstrandum, essentialiter differt a Metaphysica; quatenus ab his principiis conclusiones demonstrando deducit, distinguitur a fide simpliciter, et a Theologia positiva, quae studio Scripturarum, Conciliorum, et Patrum dogmata revelata explicat et statuit.

PROPOSITIO.

Scientia sacra seu Theologia Scholastica licet scientiae beatificae subalternata sit; tamen est vera scientia, et ceteris omnibus naturalibus disciplinis tum propter certitudinem, tum propter dignitatem subiecti et excellentiam finis longe antecellit.

Prob. 1.^a pars. Duplex est scientiarum genus. Quaedam enim sunt, quae procedunt ex principiis notis lumine naturali intellectus. Quaedam sunt quae procedunt ex principiis notis lumine superioris scientiae. Et hoc modo sacra doctrina est scientia, quia procedit ex principiis notis lumine superioris scientiae, quae scilicet est scientia Dei et Beatorum. Unde sicut Musica credit principia sibi tradita ab Arithmetica, ita sacra doctrina credit principia sibi revelata a Deo. Hoc autem haud impedit, quominus sit vera scientia. Nam cuiuslibet scientiae principia vel sunt nota per se, vel reducuntur ad notitiam superioris scientiae. Quocirca erit vera et proprie dicta scientia, licet subalternata scientiae Dei et Beatorum (1).

Prob. 2.^a pars. Cum haec scientia sit partim speculativa, partim practica, omnes alias tum speculativas tum practicas transcendit. Speculativas superat tum propter certitudinem, tum propter materiae dignitatem; aliae quippe scientiae certitudinem habent ex naturali lumine rationis humanae, quae potest errare: haec autem certitudinem sibi vindicat ex lumine divinae scientiae, quae decipi non potest. Iterum ista scientia est principaliter de illis quae vim rationis humanae transcendunt; aliae contra considerant quae rationi humanae subduntur. Demum haec scientia superat practicas, nam practicarum scientiarum ea est dignior, quae ad altiorem finem non ordinatur. Porro finis huius doctrinae, in quantum est practica, reponendus est in beatitudine aeterna, ad quam omnes alii fines scientiarum practicarum ordinantur. Unde secundum omnem modum est omnibus naturalibus disciplinis dignior ac longe praestantior (2).

Scholion. Quandoquidem de Theologia Scholastica mentionem fecimus, non erit fortasse inopportuna huc transferre egregium

(1) *S. THOM.* 1 p. q. 1, a. 2.(2) *S. THOM.* 1 p. q. 1, a. 5.

S. Thomae locum, quo explicat quomodo tradi debet Theologia ad hoc ut sit scientia. En eius verba: « Quilibet actus exsequendus est secundum quod convenit ad suum finem. Disputatio autem ad duplicem finem potest ordinari. Quaedam autem disputatio ordinatur ad removendum dubitationem, an ita sit; et in tali disputatione theologica maxime utendum est auctoritatibus, quas recipiunt illi cum quibus disputatur... Si autem nullam auctoritatem recipiunt, oportet, ad eos convincendos, ad rationes naturales confugere. Quaedam vero disputatio est magistralis in scholis non ad removendum errorem, sed ad instruendos auditores ut inducantur ad intellectum veritatis, quam intendit; et tunc oportet rationibus inniti investigantibus veritatis radicem, et facientibus scire quomodo sit verum quod dicitur: alioquin si nudis auctoritatibus magister quaestionem determinet, certificabitur quidem auditor quod ita est; sed nihil scientiae vel intellectus acquirere, sed vacuus abscedet » (1).

ARTICULUS V.

DE METHODO.

CONTINUATIO RERUM. Cum hactenus a nobis explicata sint quae pertinent ad naturam, unitatem, distinctionem, numerum, et ordinem scientiarum, non erit abs re ad huius doctrinae complementum pauca subiicere de modo et ratione acquirendi scientias, id est de methodo perveniendi in scientiarum possessionem, et sic finem imponemus quaestionibus, quas in hac secunda parte rationalis disciplinae agitavimus. Proposita quaestio, quam Doctores Scholastici post Aristotelem sapienter naturae ductu solverant, non parum turbata fuit a recentibus novatae philosophiae sectatoribus, qui subvertentes veterum sapientiam, tum circa principia et causas sciendi, tum circa naturam et operationes intellectus, consequenter falsam omnino, et perversam assignaverunt humano intellectui veritatis et scientiae assequendae semitam. Sic multiplicatis quaestionibus de methodo, ad ipsius absolutae veritatis et scientiae negationem pronò itinere pervenerunt, et universalem dubitationem vel diserte professi sunt, vel ea docuerunt, ex quibus ratione connexi universalis scepticismus progignebatur.

Quid methodus? Si nominis significato spectatur, μέθοδος graece idem est latine ac *cum via et ratione*, seu *via ad aliquid*, et denotat ordinem disciplinae, qui tutius et facilius dirigit ad veritatis assequitio-

(1) *Quodlib.* IV, a. 18; cf. etiam *Contra gent.* lib. I, cap. VIII.

nem, quemadmodum via brevis et expedita facilius et tutius ducit ad terminum. Quare ex ipsa nominis ethymologia methodus recte definitur: *Ordo quem mens sectatur in suis operationibus ut veritatem inveniat et scientiam sibi comparet.*

Methodi partitio. Methodus, seu ordinata progressio intellectus nostri in scientiarum acquisitione spectari potest bifariam. Vel 1) relate ad omnes scientias, et tunc inquirendum venit ex qua scientia auspiciandum sit, et quo ordine diversae scientiae addiscendae. Vel 2) relate ad modum procedendi in singulis scientiis, et in hoc casu potissimum disputatur, an intellectus ex simplicibus proficiatur ad composita, an vicissim ex compositis ad simplicia gradiatur.

Ordo in diversis scientiis addiscendis. Ex iis quae de certitudine scientiae quoad nos disseruimus, manifestum est Scholasticos ad mentem Aristotelis sapienter tradidisse rationem et modum considerandae veritatis, et ordinem servandum in scientiis addiscendis. Si enim priora quoad nos certius cognoscuntur a nobis, consentaneum omnino est naturae intellectus nostri, ut disciplinae hoc modo tradantur et addiscantur, ut prius explicetur pueris Mathematica, deinde Physica, et demum Metaphysica, quemadmodum veteres ex Aristotele decreverunt (1). Attamen istis omnibus praemittenda est Logica, quae licet difficilior et incertior sit quoad nos, cum agat de secundis intentionibus; nihilominus addiscenda est ante alias, quia aliis ministrare debet instrumenta, quibus in suis speculationibus utuntur, scilicet syllogismos, definitiones, et alia huiusmodi, quibus in scientiis speculativis indigemus. Huc facit quod docet Philosophus (2), nimirum modum scientiae esse quaerendum ante scientias: unde Commentator ibidem tradit Logicam, quae docet modum omnium scientiarum, esse addiscendam ante omnes alias scientias. Quare ordo disciplinae in scientiis addiscendis *per se* hic esse deberet, ut primo tradatur Logica, secundo Mathematica, tertio Physica, quarto Metaphysica, quinto demum Moralis propter specialem difficultatem huius scientiae, propter quam Aristoteles (1 *Ethic.* cap. III) dicit iuvenem non esse idoneum auditorem Moralis. Diximus *per se*, quia aliquando ob peculiare circumstantias hic ordo non omnino irrationabiliter inveritum et Physica cum Mathematica simul traduntur, et etiam quaestiones metaphysicae admiscetur logicis et physicis (3).

Philosophia cartesiana. Recentes philosophi qui cartesiana philosophandi principia sectantur, in determinando ordine scientiarum addiscendarum viam diversam a Scholasticorum semita terendam decernunt. Cartesius quippe, ex cuius fontibus alii irrigaverunt hortos

(1) Cf. ARIST. *Metaph.* lib. II, text. 14.(2) *Metaph.* lib. II, text. 15.(3) Cf. SILV. MAURUM, *Quaest. Phil.* vol. I, q. 7.

suos, cum principium omnis certae cognitionis constituat in conscientiae testimonio, consequenter docet in acquisitione scientiarum initium esse sumendum a Psychologia, idest a pervulgato et famoso illo principio: *Cogito; ergo sum*. Ex hoc Cartesii dogmate tamquam ex venenata radice duplex germinavit philosophantium secta, uti acute notavit Iacobus Balmes, eorum nempe qui in philosophando subiectivissimum sensitivum, et eorum qui subiectivissimum idealisticum professi sunt.

Ordo in singulis scientiis. Si methodus spectatur quatenus denotat diversam rationem et modum procedendi ex principiis ad conclusiones in singulis scientiis acquirendis, tunc dividitur in *analyticam* et *syntheticam*, secundum quod vel ex compositis progreditur ad simplicia, vel ex simplicibus ad composita graditur. Est ergo *analysis*, graece *ἀνάλυσις*, idest resolutio: processus quo mens a toto ad partes, a composito ad elementa, a particulari ad universale, ab effectu ad causam, et generatim a notionibus particularibus ad universales procedit. Contra ea *synthesis*, graece *σύνθεσις*, idest compositio est: processus quo mens a partibus ad totum, ab elementis ad compositum, ab universali ad particulare, a causa ad effectum, et generatim a notionibus universalibus ad particulares contendit. His declaratis, nullo negotio intelligitur utramque methodum esse adhibendam in scientiis acquirendis. Nam ad scientias acquirendas via inventionis oportet procedere ex principiis primis et per se notis ad inferendas conclusiones; contra ad certitudinem habendam de conclusionibus oportet ea resolvere in principia per se nota. Iam vero hoc nihil aliud est nisi adhibere analysim et synthesisim. Ergo in acquisitione scientiarum utraque methodus necessaria est. Praestat audire S. Thomam ita rem explicantem: « Ratiocinatio humana secundum viam acquisitionis vel inventionis procedit a quibusdam simpliciter intellectis, quae sunt prima principia. Et rursus via iudicii resolvendo redit ad prima principia, ad quae inventa examinat » (1). Paucis. Intellectus in demonstrationibus scientificis indiget principiis per se notis, quae habentur per inductionem et abstractionem a singularibus, quod est proprium analysis: debet applicare principia communia ad peculiare materias, quod est synthesis: et demum debet iudicare de conclusionibus resolvendo eas in principia, quod iterum spectat ad analysim.

(1) I p. q. 79, a. 1. De diverso modo considerandi veritatem in variis scientiis, et de ratione eam inquirendi consule S. Thom. *Metaph.* lib. II, lect. 5, et lib. III, lect. 1.

FINIS LOGICAE.

PHILOSOPHIA PRIMA SEU ONTOLOGIA

PROLEGOMENA

RATIO ET ORDO RERUM EXPLICANDARUM. Cum Metaphysica a veteribus divisa sit in Theologiam naturalem, et Philosophiam primam seu Ontologiam, antequam ad definitionem Ontologiae tradendam, et ad eius subiectum determinandum accedamus, opportunum omnino est aliquid de Metaphysica generatim delibare, eiusque definitionem, partitionem, proprietates et attributa declarare.

Metaphysicae definitio. Metaphysica quae a graeco *μέτα τὰ φυσικά* nomen accepit, si vocabuli explicatio spectatur, idem est ac post, trans, vel ultra physica; re autem merito definitur: *Scientia entis immaterialis*, vel aliis verbis eodem recedentibus dicitur ab Aristotele: *Scientia entis in quantum est ens*. Ut definitio haec rite intelligatur, illud in memoriam revocandum est, quod ex S. Thoma notavimus, scientias nimirum speculativas secari, et in propria cuiusque scientiae ratione constitui per differentias speculabilem, secundum quod speculabilia sunt (1). Iam vero speculabile ut a nobis cognosci possit, debet esse intelligibile in actu, et necessarium, cum scientia sit de necessariis. Hoc habetur per remotionem a materia et a motu; nam materia intelligibilitati, motus necessitati rerum opponitur. Merito itaque concludimus diversas scientias speculativas inter sese discriminari per diversos gradus abstractionis et remotionis subiecti speculabilis a materia et a motu, darique tres scientias speculativas specie differentes, nempe scientiam naturalem seu Physicam, Mathematicam, Metaphysicam. Nam quaedam cognoscibilia licet per intellectum abstrahantur a materia singulari et signata; nihilominus dependent a materia sensibili, tum re, tum ratione, cum neque extra materiam

(1) Opusc. *In Boet. de Trin.* q. 5, a. 1.